

Oleksandr SEMENOW

Narodowa Akademia Nauk Pedagogicznych Ukrainy, Kijów, Ukraina

Analiza cech zawodowych pedagoga determinujących twórczy rozwój wychowanka

Analysis of teacher professional qualities that determine the creative
development of pupil

Streszczenie

W artykule przedstawiono analizę podejść naukowych do zdefiniowania cech zawodowych pedagoga pozaszkolnych instytucji edukacyjnych. Dokonano uogólnienia, że profesjogram pedagoga pozaszkolnych instytucji edukacyjnych zawiera w swojej strukturze podstawowej profesjogram pedagoga przedszkola i szkoły podstawowej.

Słowa kluczowe: pozaszkolna instytucja edukacyjna, pedagog pozaszkolnej instytucji edukacyjnej, cechy zawodowe, twórczy rozwój.

Abstract

The article is devoted to the analysis of scientific approaches to determining the professional qualities of the teacher of out-of-school educational institution. The author realized generalizations that the job profile diagram of the teacher of out-of-school educational institution in its basic structure contains job profile diagram of the preschool education teacher and the teacher of elementary school.

Keywords: out-of-school educational institution, teacher of out-of-school educational institution, professional qualities, creative development.

Pedagog pozaszkolnych instytucji edukacyjnych należy do osób, które odgrywają ważną rolę w kształtowaniu kreatywności dziecka 5-, 6-letniego. Tylko twórcza osobowość potrafi ukształtować inną twórczą osobowość. Jak słusznie zauważa badaczka Ołena Bykowska:

[...] pedagog w wielokierunkowej edukacji jest postacią szczególną, powołaną nie tylko do nauczania, lecz także do rozwoju twórczych zdol-

ności i umiejętności jednostki, odnalezienia w niej tego co najważniejsze i doprowadzenia go poprzez do wyboru zawodu¹.

Działalność pedagogiczna w pozaszkolnej instytucji edukacyjnej nie może być stereotypem, zawsze powinna mieć charakter twórczy. Dlatego nie da się jej zbadać oddzielnie od procesu twórczości. Twórczość pedagogiczna w działalności zawodowej zwykle jest traktowana jako wyższy poziom skierowanej działalności ludzkiej w pewnej dziedzinie życia społecznego, posiadająca nowe trendy i znaczenie społeczne na podstawie jej wyników.

Rozpowszechnione w badaniu jednostki i osobowości pedagoga jest podejście profesjograficzne. Duży wkład w rozwój profesjogramów uczynili Nadja Kuźmina, Roman Skulski, Olena Budnyk, Dmytro Nikolenko, Witalij Slastionin, Iwan Ziaziun, Oleksiy Moroz. Rosyjski naukowiec Włodzimierz Szadrikow uważa, że cechy zawodowe są to „[...] cechy indywidualne podmiotu działalności, wpływające na skuteczność i sukces jej opanowania”². Według autora, pojęcie to (cechy zawodowe) jest bardzo szerokie i w jego treści mieszczą się również zdolności zawodowe. Aelita Markowa podkreśla, że:

[...] cechy zawodowe są przesłanką do działalności zawodowej, w trakcie której będąc nowymi formacjami stają się bardziej doskonałe i skorygowane³.

Tak więc poziom ukształtowania cech człowieka, istotnych w zakresie zawodowym, przyczynia się do sukcesu działalności zawodowej.

W literaturze psychologicznej znajdujemy dwa bardzo bliskie treściowo pojęcia – cechy jednostki, ważne w zakresie zawodowym i cechy znaczące w zakresie zawodowym. Najbardziej ścisły ich podział, naszym zdaniem, oferuje Jurij Powarenkow. Stwierdza on że ważne zawodowe cechy jednostki, jako fachowca, to:

[...] inetgrowane i systematyzowane cechy, wywierające wpływ na skuteczność działalności jednostki podczas poszukiwań i wyboru zawodu, opanowania działalności zawodowej w trakcie edukacji, na wyniki adaptacji społecznej i zawodowej oraz na skutki ich wdrożenia⁴.

Szadrikow rozumie to pojęcie jako cechy indywidualne podmiotu, wpływające na skuteczność i sukces jej opanowania.

Wyróżniając rolę ważnych zawodowo i znaczących zawodowo cech, Powarenkow dochodzi do wniosku, że tworzą one dwie specyficzne grupy skierowane

¹ О.В. Биковська, *Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні*, ІВЦ АЛКОН, Київ 2006, s. 44.

² В.Д. Шадриков, *Проблемы системогенеза профессиональной деятельности*, Наука, Москва 1982, s. 86.

³ А.К. Маркова, *Психология профессионализма*, Просвещение, Москва 1996, s. 67.

⁴ Ю.П. Поваренков, *Психологическое содержание профессионального становления человека*, Изд-во УРАО, Москва 2002, s. 81.

na rozwiązywanie różnych zadań. Do pierwszej grupy zaliczamy cechy zapewniające odbiór i skuteczną realizację konkretnej działalności zawodowej, natomiast do drugiej należą te, które określają proces rozwoju zawodowego jednostki w tym kierunku.

System cech przyczyniających się do skutecznego opanowania przez przyszłych fachowców wybranego zawodu bardzo dokładnie został zaprezentowany w badaniu Walentina Andriejewa, który opisuje dziewięć grup cech indywidualnych, takich jak: motywacyjna aktywność twórcza i skierowanie jednostki na działalność; zdolności intelektualno-logiczne; zdolności intelektualno-heurystyczne; cechy światopoglądowe; cechy moralne; cechy estetyczne; zdolności komunikacyjno-kreatywne; zdolności do samorządu; cechy indywidualne, zapewniające skuteczną działalność (chodzi tu o działalność edukacyjno-twórczą)⁵.

Współcześni badacze (Andriejew, Markowa, Powarienkow, Szadrikow) oferują psychologiczny portret pedagoga, składający się z następujących cech: cechy indywidualne (charakter, temperament, zdolności urodzone itp.); cechy osobowościowe; cechy komunikacyjne (interaktywne); statusowo-pozycyjne (osobliwości statusu społecznego jednostki, jej relacje w zespole); działalnościowe; wskaźniki zachowania zewnętrznego.

Cechy osobowościowe, od których zależy skuteczność działalności zawodowej, są dzielone na ważne w zakresie zawodowym (konieczne w poszczególnych kategoriach zawodów) i uniwersalne (konieczne dla przedstawicieli wszystkich zawodów). Cechy zawodowe pedagoga (komunikacyjne, motywacyjne, charakterologiczne, refleksyjne, edukacyjne, intelektualne, psychofizjologiczne) w strukturze cech osobowych są kształtowane jako zjawisko dynamiczne, stopniowo, według osiągnięć mistrzostwa społeczno-pedagogicznego.

Oleksij Moroz wyodrębnia następujące cechy społeczno-psychologiczne i specyfikę charakteru pedagoga:

- ogólne cechy obywatelskie: szeroki światopogląd, zasadniczość i stabilność przekonań; aktywność społeczna i dzielność; patriotyzm i pozytywne nastawienie do przedstawicieli innych narodowości i krajów; humanizm. Wysoki poziom świadomości; optymizm, pracowitość;
- cechy moralno-pedagogiczne: wysoka dojrzałość moralna, sprawiedliwość i obiektywność; odpowiednie skierowanie erudycji pedagogicznej, wysoki poziom kultury ogólnej; wysoki poziom stosunków moralnych z ludźmi; czystość i zadbanie o wygląd; uczciwość, zdyscyplinowanie, rygorystyczność; umiejętność kontaktowania się z ludźmi;
- cechy pedagogiczne: obserwacja nauczycielska, takt pedagogiczny, intuicja pedagogiczna, opanowanie technik pedagogicznych, wydajność zawodowa;
- cechy społeczno-percepcyjne: wysoki poziom percepcji społecznej i obserwowania rzeczywistości, aktywna działalność intelektualna

⁵ В.И. Андреев, *Диалектика воспитания и самовоспитания: основы педагогики творчества*, Изд-во Казанского ун-та, Казань 1988, s. 117.

(systematyzacja i uogólnienie doświadczenia zawodowego), szybka orientacja w sytuacjach pedagogicznych, wysoka kultura słowa, zdolności mimiczne;

- osobliwości indywidualno-psychologiczne: duże zainteresowanie poznawcze, miłość do dzieci i pragnienie pracy⁶.

W różnorodności profesjograficznego profilu pedagoga pozaszkolnej instytucji edukacyjnej, naszym zdaniem, szczególnie należy wyróżnić zdolność jednostki do samorealizacji. Wiktor Andruszczenko uważa, że człowiek jest nośnikiem wiecznych początków kreatywnych, jest zdolny do wzmacniania swojej samooceny, przekształcenia społeczeństwa i środowiska odpowiednio do swoich pragnień⁷. Opierając się na rozumieniu człowieka jako tego, który z natury jest osobą duchowną i twórczą, Grygorij Wasianowycz podkreśla, że:

[...] właśnie w działalności i twórczości przejawia się samorealizacja jednostki. Działając i tworząc nowe, człowiek w ten sposób „wypełnia”, buduje siebie samego. Ze względów moralnych i duchowych, posiada on wolność moralną, gdyż jego wybory są podyktowane nie ślepym i egoistycznym pragnieniem, a motywacją bezpośrednio związaną z duchową integralnością jego świata wewnętrznego⁸.

Jak wskazują wyniki naszych badań, podział cech zawodowych na pewne grupy jest relacyjny, ponieważ osiągnięcie maksymalnych skutków działalności zawodowo-pedagogicznej jest możliwe pod warunkiem zgodności indywidualnych cech psychologicznych i zawodowych cech pedagogicznych, zwłaszcza komunikacyjnej działalności poznawczej, refleksyjnej orientacji zawodowej, wysokiego rozwoju poziomu intelektualnego, kultury ogólnej, a także specyfiki biologicznej, anatomiczno-fizjologicznej i psychologicznej zarówno na etapie przygotowania zawodowego przyszłych fachowców w systemie edukacji przedszkolnej, jak też w procesie bezpośredniej działalności zawodowej w pozaszkolnej instytucji edukacyjnej.

Wnioski

Sylwetka pedagoga pozaszkolnej instytucji edukacyjnej została zaprezentowana jako jednostka kreatywna, która stale przebywa w stanie twórczych poszukiwań i samorozwoju. Twórczość, jako działalność kreatywna pedagoga, jest ściśle związana z posiadaniem pewnych cech indywidualnych: odpowiedniego poziomu zdolności intelektualnych, elastyczności i otwartości umysłu, umiejętności krytycznej oceny i interpretacji rzeczywistości, wolności myślenia i dzia-

⁶ О.Г. Мороз, *Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація: навч. посібник*, Правда Ярослави́чів, Київ 1997, s. 108.

⁷ В. Андрущенко, *Педагогіка культури- і людинотворчості*, Богданова А. М., Київ 2013, s. 18.

⁸ Г. Васянович, *Методологічні контексти педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку*, ЛНУ імені Івана Франка, Львів 2013, s. 33.

łania, skierowania na sukces, umiejętności analitycznej oceny swoich możliwości, działalności, zachowania – dynamicznych przejawów składających się na istotę, twórczości. Analiza badawcza pozwala wnioskować, że profesjogram pedagoga pozaszkolnej instytucji edukacyjnej u swoich podstaw zawiera profesjogram pedagoga edukacji przedszkolnej i pedagoga szkoły podstawowej.

Bibliografia

- Андреев В.И., *Диалектика воспитания и самовоспитания: основы педагогики творчества*, Изд-во Казанского ун-та, Казань 1988.
- Андрущенко В., *Педагогіка культуро- і людинотворчості*, [w:] *Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна: зб. наук. пр.*, Богданова А.М., Київ 2013.
- Биковська О.В., *Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні*, ІВЦ АЛКОН, Київ 2006.
- Васянович Г., *Методологічні контексти педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку*, [w:] *Педагогічна освіта і наука в умовах класичного університету: традиції, проблеми, перспективи*, т. 1. *Підготовка педагогічних кадрів у вищій школі: виклики, проблеми, динаміка змін: зб. наук. пр.*, ЛНУ імені Івана Франка, Львів 2013.
- Маркова А.К., *Психология профессионализма*, Просвещение, Москва 1996.
- Мороз О.Г., *Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація: навч. Посібник*, Правда Ярославичів, Київ 1997.
- Поваренков Ю.П., *Психологическое содержание профессионального становления человека*, Изд-во УРАО, Москва 2002.
- Шадриков В.Д., *Проблемы системогенеза профессиональной деятельности*, Наука, Москва 1982.